

В.А. Гросул, д-р екон. наук
О.М. Филипенко, канд. екон. наук

ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА

Узагальнено накопичений досвід та запропоновано методичний підхід до визначення раціональної структури та обсягу оборотних активів підприємства.

Обобщается накопленный опыт и предлагается методический подход к определению рациональной структуры и объема оборотных активов предприятия.

The accumulated experience is summarized and the methodical approach to definition of rational structure and volume of turnaround actives of the enterprise is offered.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Конкурентоспроможність, інвестиційна привабливість підприємства, його здатність до співробітництва з фінансово-кредитними інститутами з приводу одержання кредитів, задоволення потреб споживачів через випуск і реалізацію конкурентоспроможної продукції забезпечується достатністю фінансових ресурсів, ефективністю їх розміщення та використання, а також здатністю підприємства розрахуватися за своїми фінансовими зобов'язаннями. Тому дуже важливою характеристикою фінансово-економічної діяльності будь-якого підприємства є платоспроможність або ліквідність, тобто здатність своєчасно та в повному обсязі відповідати за своїми поточними зобов'язаннями. У зв'язку з цим невід'ємною складовою процесу управління оборотними активами є побудова такої їх структури, за якої підприємство буде спроможним розрахуватися за своїми короткостроковими зобов'язаннями, тобто оптимальної структури оборотних активів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ефективного управління оборотними активами й оптимізації структури джерел їх формування були й залишаються в центрі уваги багатьох учених-економістів: М.С. Абрютиної, М.І. Баканова, І.Т. Балабанової, В.В. Бочарова, А.Г. Грязнової, І.Н. Герчикової, В.А. Горемікіної, Г.В. Давидової, В.В. Ковальова, Е.Н. Лобанової, А.І. Попова, Г.В. Савицької, А.С. Селищева й ін.

Незважаючи на те, що питанням ефективного управління оборотними активами й проблемам раціонального використання джерел їх формування, приділено й приділяється досить багато уваги, як у теоретичному, так і в прикладному аспектах, інтерес до проблем управління ними постійно зростає. Оскільки в умовах ринку додаються нові чинники, ігнорування яких може призвести до втрати конкурентоспроможності підприємства, до фінансових втрат, виникає необхідність у застосуванні управлінських рішень, які забезпечують досягнення поставлених цілей у найкоротший строк у разі раціонального використання виробничих ресурсів.

Мета та завдання статті. Метою даної роботи є узагальнення існуючого досвіду та обґрунтування методичного підходу до визначення раціональної структури та обсягу оборотних активів підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оптимізація структури оборотних активів передбачає такий вид співвідношення елементів оборотного капіталу, який би усував проблеми із платоспроможністю на основі критеріїв, що рекомендуються, (нормативів). У зв'язку із цим даний процес можна віднести до рушійних сил, що впливають на стратегічну поведінку підприємства [1]. Часом у підприємств структура оборотних активів відрізняється від закладеної в нормальні рівні коефіцієнтів платоспроможності. Морозова В.Л. вважає, що в цьому випадку у фірми є деякі проблеми, але сама по собі нестандартна структура активів не є ознакою неблагополуччя. З погляду М.Н. Крейніної, характер діяльності фірми, умови розрахунків із дебіторами, стан запасів та інші неназвані обставини можуть спричинити зміни конкурентного положення підприємства на ринку, яке лояльне до споживачів продукції, у зв'язку з бажанням утримати ринкову частку. Необхідність забезпечення страхового запасу ресурсів в умовах інфляційної економіки й структурної кризи галузей, що є коопераційним елементом у системі відтворення, забезпечить ринкову життєздатність підприємства й відіб'ється на значеннях коефіцієнтів ліквідності [2].

Коефіцієнти ліквідності та платоспроможності підприємств, які розраховуються на основі даних бухгалтерського балансу, представлені трьома коефіцієнтами: коефіцієнтом загальної (поточної) ліквідності або покриття, коефіцієнтом проміжної або термінової (критичної) ліквідності, а також коефіцієнтом абсолютної ліквідності. Вони являють собою співвідношення різних статей поточних активів і поточних пасивів (зобов'язань).

Коефіцієнт абсолютної ліквідності показує яку частину

короткострокових зобов'язань підприємство зможе погасити в найбільш короткий проміжок часу, за рахунок грошових коштів в касі і на розрахункових рахунках. Чим вище значення цього коефіцієнта, тим більшою є гарантія погашення боргів. Значення даного коефіцієнта є достатнім, якщо він складає 0,2...0,4.

Коефіцієнт критичної ліквідності показує яку частину короткострокової заборгованості підприємство може покрити без урахування запасів, тобто за умов повного погашення дебіторської заборгованості. Значення даного коефіцієнта є достатнім, якщо він складає 0,7...1.

Ризиковий характер діяльності змушує підприємство здійснювати управління діяльністю в короткостроковій перспективі, зумовлюючи використання показників ліквідності. Для внутрішньої оцінки платоспроможності самим підприємством можна розрахувати яка частина боргів покривається за рахунок того чи іншого елемента оборотних активів, але важливішим є знання того, що загальна величина оборотних активів перевищує поточні зобов'язання. З трьох коефіцієнтів платоспроможності дійсно діючим є загальний коефіцієнт покриття. Даний коефіцієнт є найбільш використовуваним. Основні причини широкого застосування коефіцієнта покриття такі:

- він визначає ступінь, у якому оборотні активи покривають поточні зобов'язання. Чим більшою є величина поточних активів стосовно поточних пасивів, тим більша впевненість, що ці пасиви можуть бути оплачені за рахунок цих активів;

- перевищення поточних активів над поточними пасивами забезпечує резервний запас для компенсації збитків, які може зазнати підприємство під час розміщення й ліквідації всіх поточних активів, крім готівки. Чим більша величина резервного запасу, тим менший ризик кредиторів щодо можливого неповернення заборгованості. Таким чином, коефіцієнт загальної ліквідності визначає межу безпеки для покриття будь-якого можливого зниження ринкової вартості поточних активів;

- він характеризує резерв ліквідних коштів, що перевищує поточні зобов'язання, межу безпеки для компенсації невизначеності й випадкових порушень, об'єктом яких є потоки коштів на підприємстві. До таких непередбачуваних порушень роботи можна віднести різке зниження попиту, надзвичайно високі збитки та ін. Ці порушення можуть тимчасово й зненацька призупинити або скоротити приплив коштів [3].

У зв'язку з зазначеними вище чинниками саме коефіцієнти покриття обрано нами за основу формування оптимальної структури

оборотних активів. Проте нормативні значення даного коефіцієнта суттєво відрізняються у працях різних авторів. Відповідно до методики Л.Т. Гиляровської, значення коефіцієнта поточної ліквідності є нормативним у межах від 1 до 2 [4]. За методикою М.Н. Крейніної, нормальний рівень коефіцієнта поточної ліквідності знаходиться у межах від 1,5 до 3 [2]. Ковальов В.В. і Волкова О.Н. називають значення не нижче 2 [5]. Морозова В.Л. також вважає оптимальним значення коефіцієнта не нижче 2 [1]. Отже нормативні значення коефіцієнта покриття за методиками різних авторів суттєво різняться і знаходяться в межах від 1 до 3.

Для формування оптимальної структури оборотних активів необхідною умовою є підтримання значень коефіцієнтів платоспроможності на відповідному рівні.

Отже, оптимізація структури оборотних активів передбачає таке співвідношення їх елементів, яке усуває проблеми з платоспроможністю на основі рекомендованих критеріїв (нормативів).

Оскільки для забезпечення нормальної платоспроможності підприємства значення коефіцієнтів критичної та абсолютної ліквідності повинні бути не менше 0,7 та 0,2 відповідно, то для визначення оптимальної структури оборотних активів необхідним є вирішення наступної системи рівнянь (1):

$$\begin{cases} K_{II} = \frac{OA}{ПЗ}, \\ \frac{ДЗ + ГК}{ПЗ} = 0,7, \\ \frac{ГК}{ПЗ} = 0,2, \\ dДЗ = \frac{ДЗ}{OA}, \\ dГК = \frac{ГК}{OA}, \end{cases} \quad (1)$$

де K_{II} – коефіцієнт покриття;

OA – оборотні активи;

$ПЗ$ – поточні зобов'язання;

$ДЗ$ – дебіторська заборгованість;

$ГК$ – грошові кошти та поточні фінансові інвестиції;

$dДЗ$ – питома вага дебіторської заборгованості у загальній сумі оборотних активів;

$dГК$ – питома вага грошових коштів та короткострокових фінансових інвестицій у загальній сумі оборотних активів.

Після деяких перетворень система (1) буде мати вигляд (2):

$$\begin{cases} ПЗ = \frac{ОА}{К_{п}}, \\ \frac{ДЗ + ГК}{ПЗ} = 0,7, \\ \frac{ГК}{ПЗ} = 0,2, \\ ДЗ = dДЗ \times ОА, \\ ГК = dГК \times ОА. \end{cases} \quad (2)$$

Оскільки $ДЗ = dДЗ \times ОА$, $ГК = dГК \times ОА$, а $ПЗ = \frac{ОА}{К_{п}}$, то після виконання відповідних підстановок система рівнянь матиме такий вигляд:

$$\begin{cases} \frac{dДЗ \times ОА + dГК \times ОА}{\left(\frac{ОА}{К_{п}}\right)} = 0,7, \\ \frac{dГК \times ОА}{\left(\frac{ОА}{К_{п}}\right)} = 0,2. \end{cases} \quad (3)$$

Для того, щоб отримати необхідні результати виконуємо низку перетворень (4, 5):

$$\begin{cases} dДЗ + dГК = \frac{0,7}{К_{п}}, \\ dГК = \frac{0,2}{К_{п}}; \end{cases} \quad (4)$$

$$\begin{cases} dДЗ + \frac{0,2}{К_{п}} = \frac{0,7}{К_{п}}, \\ dГК = \frac{0,2}{К_{п}}. \end{cases} \quad (5)$$

У результаті розв'язку системи рівнянь (1) отримуємо необхідні результати (6):

$$\begin{cases} dДЗ = \frac{0,5}{К_{п}}, \\ dГК = \frac{0,2}{К_{п}}. \end{cases} \quad (6)$$

Отже, структура оборотних активів має вигляд (7):

$$dЗ + dГК + dДЗ = 100\%, \quad (7)$$

де $dЗ$ – питома вага запасів у загальній сумі оборотних активів;
 $dГК$ – питома вага грошових коштів та поточних фінансових інвестицій у загальній сумі оборотних активів;
 $dДЗ$ – питома вага дебіторської заборгованості у загальній сумі оборотних активів.

Порядок розрахунку оптимальної структури оборотних активів згруповано у табл. 1.

Таблиця 1 – Методика розрахунку оптимальної структури оборотних активів

Елементи структури оборотних активів	Порядок розрахунку
1. Частка запасів у загальній сумі оборотних активів ($dДЗ$)	$dДЗ = (0,5/K_n) \times 100\%$
2. Частка грошових коштів та поточних фінансових інвестицій у загальній сумі оборотних активів ($dГК$)	$dГК = (0,2/K_n) \times 100\%$
3. Частка грошових коштів та поточних фінансових інвестицій у загальній сумі оборотних активів ($dЗ$)	$dЗ = 100\% - dДЗ - dГК$

Як було зазначено вище, нормативні значення коефіцієнта покриття за методиками різних авторів суттєво різняться і знаходяться в межах від 1 до 3. Отже, доцільним буде розрахувати раціональну структуру оборотних активів підприємства, за якої підприємство є платоспроможним. Розрахуємо оптимальну структуру оборотних активів для наступних значень коефіцієнта покриття: $K_n=1$; $K_n=1,5$; $K_n=2$; $K_n=2,5$; $K_n=3$.

Результати розрахунків раціональної структури для різних значень коефіцієнтів поточної ліквідності відображено у табл. 2.

Після розрахунку для кожного варіанта коефіцієнта покриття відповідної раціональної структури оборотних активів слід зазначити, що чим більше значення коефіцієнта покриття, тим меншою є частка найбільш ліквідних оборотних активів, а саме – грошових коштів, і, відповідно, більшою стає частка найменш ліквідних оборотних активів, тобто запасів.

**Таблиця 2 – Оптимальна структура поточних активів
для різних нормативних значень коефіцієнта покриття**

Показник	Значення коефіцієнта покриття ($K_{п}$)				
	$K_{п}=1$	$K_{п}=1,5$	$K_{п}=2$	$K_{п}=2,5$	$K_{п}=3$
Частка запасів у структурі оборотних активів, %	30	54	65	72	76
Частка дебіторської заборгованості у структурі оборотних активів, %	50	33	25	20	17
Частка грошових коштів та поточних фінансових інвестицій у структурі оборотних активів, %	20	13	10	8	7
Разом	100	100	100	100	100

Визначення раціональної структури та обсягу оборотних активів підприємства пропонуємо здійснювати у такій послідовності:

- визначення оптимального складу та обсягу оборотних активів для підприємства для різних нормативних значень коефіцієнта покриття, а саме для $K_{п}=1$; $K_{п}=1,5$; $K_{п}=2$; $K_{п}=2,5$; $K_{п}=3$. Даний етап пропонуємо здійснювати за допомогою даних, розрахованих вище у табл. 2;

- проведення аналізу оборотності оборотних активів, а також окремих їх елементів шляхом розрахунку коефіцієнтів оборотності та тривалості обороту для кожного з визначених варіантів структури;

- визначення тривалості операційного та фінансового циклів за кожним із визначених варіантів структури оборотних активів;

- вибір найбільш раціонального варіанта оптимального співвідношення структурних елементів оборотних активів на основі проведених розрахунків. Вибір оптимального варіанта повинен бути обґрунтовано за допомогою розрахунку нормального коефіцієнта покриття для обраного підприємства з урахуванням специфіки його діяльності;

- порівняння фактичної структури оборотних активів із оптимальною для даного підприємства. Окреслення результатів оптимізації структури передбачає порівняння оптимальних значень обсягу, структури, коефіцієнтів оборотності, тривалості обороту, тривалості операційного та фінансового циклів, рентабельності з фактичними, що було зафіксовано в певний період на підприємстві.

Висновки. Таким чином, впровадження запропонованих заходів у діяльність підприємств дозволить покращити всі показники ефективності використання поточних активів. Зміна структури оборотних активів спричинить прискорення їх оборотності, і, тим самим, дозволить вивільнити зайві кошти з обороту. Раціоналізація структури оборотних активів дозволить оптимізувати тривалість операційного циклу та його складових.

Список літератури

1. Морозова, В. Л. Проблема формирования рациональной структуры оборотных активов «платежеспособной» организации [Текст] / В. Л. Морозова // Экономический анализ: теория и практика. – 2007. – №14. – С. 24–29.
2. Крейнина, М. Н. Финансовый менеджмент [Текст] / М. Н. Крейнина. – М. : Дело и сервис, 2003. – 304 с.
3. Бернштейн, Л. А. Анализ финансовой отчетности: теория, практика и интерпретация [Текст] / Л. А. Бернштейн ; пер. с англ. под ред. И. И. Елисеева, Я. В. Соколова. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 624 с.
4. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности [Текст] : учеб. / Л. Т. Гиляровская [и др.]. – М. : Велби : Проспект, 2007. – 360 с.
5. Ковалев, В. В. Финансовый анализ [Текст] / В. В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 511 с.

Отримано 30.10.2011. ХДУХТ, Харків.

© В.А. Гросул, О.М. Филипенко, 2011.

УДК 331.215.3

Т.С. Пічугіна, д-р екон. наук, проф.

О.А. Круглова, канд. екон. наук, доц.

Н.П. Ушакова, доц.

ЗАРОБІТНА ПЛАТНЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІ: СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Подано результати дослідження динаміки заробітної платні в Україні; зроблено висновки щодо рівня реалізації основних функцій заробітної платні.

Представлены результаты исследования динамики заработной платы в Украине; сделаны выводы об уровне реализации основных функций заработной платы.

The results of research of the wages dynamic in Ukraine are presented; the conclusions about the level of implementation of the basic function of wages are made.